

TAULA RODONA: «LES GUERRES CARLINES AL MONTSENY»

MANUEL CANALS I SURÍS
CARLES MASVIDAL I VALLE
ANTONI MENACHO I
SOLÀ-MORALES

Nota de la Redacció

L'interès que va despertar la taula rodona organitzada a Viladrau –pels «Amics del Montseny», la nit del 28 d'agost de 1987, ens va moure a demanar als joves estudiosos Manuel Canals i Surís, Carles Masvidal i Valle i Antoni Menacho i Solà-Morales que, aprofitant les gravacions fetes durant la taula rodona, ens prepararessin un extracte per publicar en la Col·lecció «Monografies del Montseny».

Els esmentats autors no solament van acceptar la comanda sinó que amb recerques o treball propi han ajudat a poder presentar l'extracte següent i sistematització que no dubtem que agrairan els lectors i amants del Montseny.

Cada part va signada amb les inicials dels seus autors.

L'Associació d'Amics del Montseny des d'aquí els fa palès el seu agraïment per l'esforç i encert amb què han fet aquest treball.

La nit del 28 d'agost de 1987 l'Associació d'Amics del Montseny organitzà als locals del Club Viladrau una taula rodona sobre el tema «Les Guerres Carlines al Montseny», guerres «apassionades i apassionants» com digué Roser Bofill, que actuà com a moderadora de la taula, i que ocuparen més de la meitat del segle passat. Tinguérem l'honor d'escoltar tres estudiosos de la nostra història, Josep M. Ainaud de Lasarte, historiador i polític, que ha estat Diputat al Parlament de Catalunya i és ara Regidor de l'Ajuntament de Barcelona, membre de l'equip de redacció de la revista «Història i Vida», que situà el marc general històric i ideològic d'aquests fets; Antoni Pladevall, ben conegut de l'Associació, historiador i cap de l'inventari del patrimoni arquitectònic de la Generalitat de Catalunya i Jesús Masferrer, advocat, estudiós de la comarca, amo del Masjoan d'Espinelves i coneixedor i cultivador dels avets de l'espècie «Mas Joanis». Tots tres autors centraren el tema en la comarca i els voltants de Viladrau.

Encetà la conversa Josep M. Ainaud que subratllà la necessitat de reflexionar sobre aquests importants fets que tan afectaren Catalunya i que fa uns anys, no pas gaires, dividiren en odis i enfrontaments el nostre país; assenyalà la necessitat de «commemorar» les guerres, que vol dir recordar-les junts, no celebrar-les. Hi ha llibres sobre la història de Catalunya que del carlisme pràcticament no en diuen res, això vol dir que són llibres fets des de la ciutat de Barcelona i que no s'han pres la molèstia d'anar per les comarques i els pobles on els records i les tradicions encara són vivents. Jesús Masferrer esmentà en un moment de la seva xerrada com a partir de J. Pla sabem que, un autor tan poc sospitós de simpaties pel carlisme com és Carles Marx, en realitzà uns estudis, i no pas per criticar-lo superficialment sinó per dir com sota d'aquells fets hi havia quelcom que interessava Europa. Ainaud de Lasarte afirmà que si això ho deia Marx a mitjan segle XIX val la pena que nosaltres que vàrem viure els fets en el nostre temps ho fem més del que ho hem fet fins ara. (De Viladrau eren el general Ramon Vila i Colomer, Joan Palau,

tinent que va lluitar amb el general Savalls, segons, un full de campanya que tenien els conferenciant, i tants d'altres.)

«En un paper que surt a Barcelona, es llegia fa poc temps una història titulada «Una guerra salvaje y romàntica: carlistas contra isabelinos», que no és més que una còpia literal de les històries de les guerres carlines, que totes les persones realment interessades pel país sabem de memòria, excepte les persones que en cada generació es mantenen «eternament joves», que no saben res. En aquesta història hi ha la reproducció de l'escrit de Karl Marx sobre aquestes guerres, sobre el naixement del carlisme i de la primera guerra civil carlina. Ho deixarem tal com ho deixà, en la seva traducció de Marx, Andreu Nin. «*Marx: La revolución española 1868-1873*». Edit. Zenit, Madrid, 1929. Diu així:

«El carlismo no es un puro movimiento dinástico y regresivo, como se empeñaron en decir y mentir los bien pagados historiadores liberales. Es un movimiento libre y popular en defensa de tradiciones mucho más liberales y regionalistas que el absorbente liberalismo oficial, papanatas que copiaban de la Revolución Francesa. Los carlistas defendían las mejores tradiciones jurídicas españolas de los Fueros y las Cortes Legítimas que pisotearon el absolutismo monárquico y el absolutismo centralista del Estado liberal... Representaban la patria grande, como suma de las patrias locales, sus peculiaridades y tradiciones propias. No existe, en Europa, ningún país que no cuente con restos de antiguas poblaciones y formas populares que han sido atropelladas por el devenir de la Historia. En Francia, lo fueron los bretones y en España, de un modo mucho más voluminoso y nacional, los defensores de don Carlos. El tradicionalismo carlista tenía unas bases auténticamente populares y nacionales, campesinas, pequeños propietarios y clero, en tanto que el liberalismo estaba encarnado en el militarismo, el capitalismo (las nuevas clases de comerciantes y agiotistas), la aristocracia latifundista y los intereses secularizados. (Marx fa referència als béns de la mà morta i comunal venuts per Mendizábal per cap cèntim. La interrupció és meva.) Todos éstos pensaban con cabeza francesa, o traducían embrollado.»

«Aquest text de Marx és exacte. Farà rodar el cap a molta gent, però és exactíssim. Marx s'ha de llegir, siguin quins siguin els prejudicis personals i inevitables que hom tingui. De vegades ho encerta com cap observador del seu temps. (...) Tot el catalanisme polític d'aquests últims decennis prové del tradicionalisme. I després hi ha una altra font: els errors centralitzadors d'Espanya, produïts per mentalitats franceses de la Revolució Francesa o de Napoleó: Godoy, Floridablanca, Aranda, Mendizábal, Salamanca i tants i tants més. Aquests homes han desvirtuat Espanya, han destruït les arrels d'una

Espanya complexa, que és el que és. Els anomenats liberals Espanyols —que per altra part no ho eren— han estat horribles. Han destruït la tradició, la vida libèrrima, per què?»¹

En un altre context llegim també:

«El segle XIX peninsular em sembla un temps desordenat, desbordant de vida i de pintoresc, de perfils autènticament propis, sense imitacions ni sofisticacions, d'un sabor magnífic. Les guerres civils foren a Catalunya —sobretot la darrera— una explosió sentimental autòctona, romàntica, desinteressada, d'un gran esperit. Foren una explosió de tradicionalisme autèntic, amb un sabor de terra fascinator, i, malgrat ésser una causa perduda, d'un to indiscutible. Les llibertats concretes que predicaven els carlistes eren, potser, més sòlides que la llibertat que postulaven els liberals. Eren les llibertats enteses a la manera antiga. No era pas la llibertat amb majúscula, abstracta i vaga, escrita en un paper sempre més inconsistent que la violència dels temperaments; sinó les llibertats concretes, garantides per organismes, institucions, costums i hàbits antics, vivents i d'escamoteig impossible. No d'altra manera es governa Anglaterra. Per altra part, la concepció liberal de la llibertat ha estat destruïda pel socialisme. La llibertat, l'hem perduda, probablement per sempre.»²

M. C. i S.

CRONOLOGIA DE LES GUERRES

Les guerres carlines ocupen 40 anys del segle XIX d'una manera més o menys continuada. Guerres pròpiament dites, només n'hi ha tres, però a determinades zones de Catalunya, al Maestrat i a Navarra es donen multitud de petits aixecaments i partides durant els períodes de pau.

La primera comença pocs dies després de la mort de Ferran VII. Els aixecaments a favor de l'Infant Carlos M.ª Isidro tenen lloc a la primera meitat d'octubre de 1833. Aquesta és la guerra amb més batalles a camp obert entre exèrcits regulars, amb més possibilitats per als carlins i, per tant, la que té més transcendència a tota Espanya. Al Nord (Navarra i Vascongades) el general Zumalacàrrégui organitza l'exèrcit carlí capaç de fer front als isabelins sobre els quals obté importants victòries. Però mor al setge de Bilbao on

1. JOSEP PLA *Obra completa. Volum 35. Notes del Capvesprol* Ed. Destino. Consell del Cent, 425, Barcelona. Gener 1979 pp. 430-432». Impremta Clarasó, S. A. Dipòsit Legal B. 9.183-1988 XXXV.

2. JOSEP PLA *Un senyor de Barcelona*, Ed. Destino, Barcelona, 1981 p. 37. Imprès a Gràfiques Diamant. Zamora, 83. Barcelona - 18. Dipòsit Legal B. 17196-1982.

fracassen els carlins. A Catalunya la primera és la menys important de les guerres carlines per la poca organització de les partides. El nucli del carlisme estarà a Berga, que serà la darrera plaça a caure a mans dels liberals.

El 25 d'agost de 1839 es firma el Conveni de Vergara entre els generals Maroto (carlí) i Espartero (liberal) que suposa la fi de la guerra al Nord. El pretendent, ha de fugir a França a principis de setembre. Però a Catalunya i al Maestrat continua fins a l'estiu de 1840 quan cauen Morella, on el general Cabrera té el seu quarter general, i Berga.

La segona guerra té com escenari principal Catalunya, on el general Cabrera es posa al front de les forces carlines entre 1848 i 1849, tot i que els primers guerrillers carlins se subleven el setembre de 1846. És l'anomenada «guerra dels matiners».

En aquesta segona guerra els carlins van conquerir Cervera, Igualada, i fins i tot van arribar a Reus. Però el fracàs a Navarra va permetre la concentració de totes les forces liberals al front de Catalunya i ni la presència del Pretendent, ara el comte de Montemolín, Carles VI, al Principat no va poder evitar l'avanç dels governamentals. A l'abril de 1849 es pot considerar la guerra com acabada.

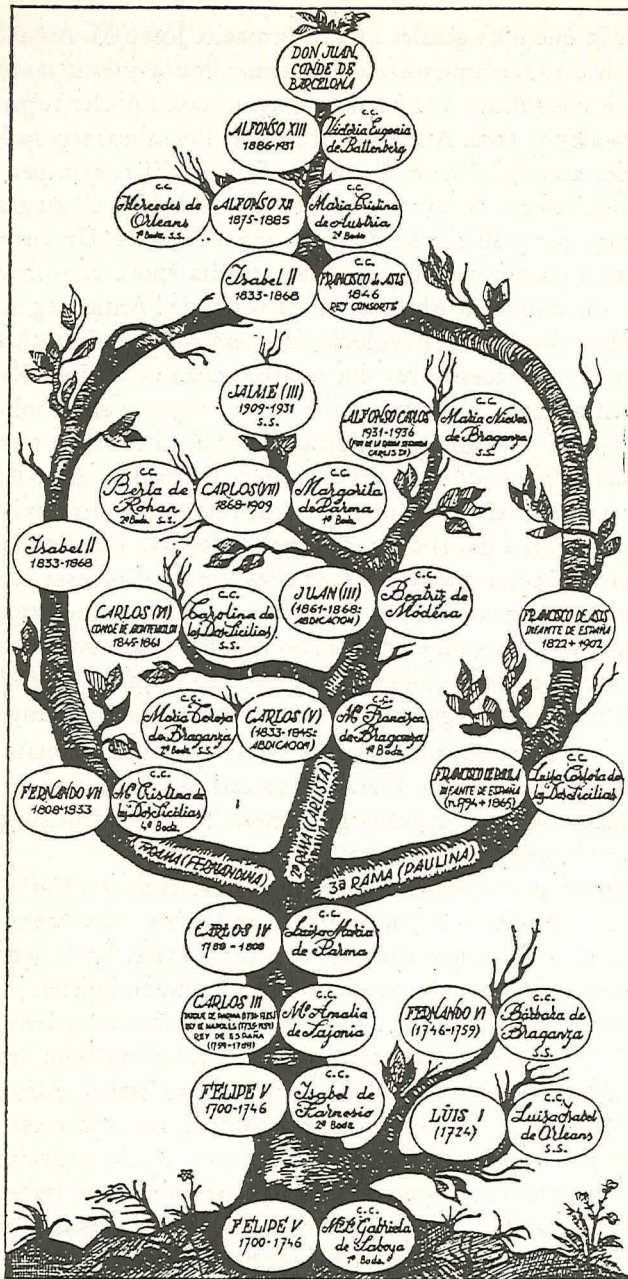
L'any 1860 el capità general de les Balears, Ortega, prova d'encendre de nou la guerra desembarcant a Sant Carles de la Ràpita, és detingut i afusellat. Això acaba amb les il·lusions del comte de Montemolín; l'intent següent anirà a càrrec del seu nebot Carles VII.

El 1872 les primeres partides carlines s'aixequen al País Vasc. Carles VII arriba a Espanya i nomena el seu germà, Alfons, cap de les tropes carlines a Catalunya, on es troben ja les partides de Tristany i Savalls. També l'aixecament té èxit al Maestrat i Navarra. Tant al Nord com a Catalunya el carlins obtenen importants victòries com la de Montejurra o la presa d'Olot i La Seu d'Urgell. Serà precisament a Olot on es proclamarà la restitució del furs a Catalunya com a premi a la fidelitat a la causa del Pretendent.

Però amb la Restauració borbònica en la persona d'Alfons (Alfons XII) el carlisme perd gran part del suport donat pels conservadors i comença a declinar. Amb la caiguda de Sant Joan de les Abadesses, Olot i La Seu acaba la guerra a Catalunya (novembre de 1875); amb la d'Estella acaba al Nord (febrer de 1876).

A. M. i S. M.

Els tres responsables del Col·loqui situaren el marc de l'acció de les tres guerres pròpiament dites, insistint en la tercera que és la que més afectà la

Arbre genealògic des de Felip V, amb les branques dinàstiques conflictives.

comarca o de la que n'ha quedat més informació. Josep M. Ainaud va parlar de cinc tipus de causes d'aquests fets. En primer lloc la qüestió *jurídica dinàstica* que inicià les hostilitats a la primera guerra, motiu potser superficial però que ja explica alguna cosa. A Espanya existia la llei sàlica, segons la qual una dona no podia accedir al tron. En morir Ferran VII canvià per un codicil aquesta disposició legal en favor de la seva filla Isabel II i el seu germà Carles reclama, llavors, per a ell el tron de la corona d'Espanya. Un altre motiu era *polític*, Europa i Catalunya i Espanya, en aquella època es trobava dividida en dos grups, un anomenat Absolutista, partidari de l'Antic Règim, i la tradició enfront dels canvis que la Revolució Francesa aportava, i un altre de liberal que, sense arribar als excessos revolucionaris, creia que alguns dels seus principis es podien adaptar. Una altra causa era la *religiosa*; els absolutistes propugnaven el suport a l'Església Catòlica Apostòlica i Romana mentre que el grup liberal defensava la llibertat privada de la consciència. Això tenia importància en un país com el nostre majoritari de religió catòlica. Existeix també una causa *econòmica*; a grans trets, el camp sustentava l'economia catalana i apareixia ja una burgesia industrialitzada a les ciutats; d'aquesta forma el món rural i les petites poblacions tenien simpaties pels carlins, mentre que la burgesia liberal de les ciutats industrialitzades pels liberals. Això té també, però, una explicació: *tàctica militar*; les ciutats quedaven en mans del govern liberal central per la presència de guarnició regular, no així les muntanyes a on era així més fàcil organitzar partides armades. Això explica com ciutats com Puigcerdà o Ripoll fossin baluards liberals, i no carlins encara que de sentiment ho fossin. Puigcerdà va ser atacada pel general Savalls infructuosament i va ser sempre un objectiu carlí fracassat.

En la primera guerra els carlins tenen per pretendent a Carles V, i quan parlen d'ells es refereixen als facciosos; els sublevats, dels liberals en diuen els isabelins o cristins, ja que encara viu la reina mare. En la segona guerra els liberals o isabelins s'enfronten als carlins o montemolinistes, ja que el seu pretendent Carles VI és comte de Montemolín. En la tercera guerra els carlins de Carles VII s'enfronten als republicans en un primer moment i en un segon moment als alfonsins, partidaris del fill de la reina Isabel, Alfons XII que instaurà la Restauració. La segona guerra carlina, que a la resta d'Espanya pràcticament no té cap mena d'importància, té com a causa política immediata el fracàs de la proposta de Jaume Balmes de matrimoni entre Isabel II i Montemolín, qüestió matrimonial que posava a debat els diversos grups de l'Espanya del moment; per uns es tractava de consolidar un centre estàtic oblidat del passat —carlisme— i del futur —progressistes—, com és el cas dels moderats narvaistes, pels progressistes una via d'avançar en la revolució liberal, i els

moderats d'origen carlí era la solució al problema dinàstic i la pacificació del país. L'aixecament de les partides guerrilleres crital·litzava però un malestar social més profund en el conjunt de la població catalana provocat per una sèrie de factors com la intenció d'augmentar una sèrie d'impostos territorials i sobre la propietat agrària, les mesures governamentals a favor del lliure canvi, i l'exenció de quintes que el país gaudia per llarg temps. Units contra Narvæz i l'estat d'opressió de Catalunya lluiten forces tan antagòniques com els carlins i els republicans progressistes radicals. Ainaud de Lasarte va recordar com el Comte d'Espanya, capità general carlí durant la primera guerra va ser mort pels mateixos carlins, agafat en una trampa a Organyà i llençat des de gran altura des de la barana d'un pont al Segre; en la segona la divisió entre la cort de Montemolín i el general Cabrera «Tigre del Maestrat» era latent, finalment el general s'exilià a Anglaterra i no va tornar mai més. Això mateix ocorria entre la cort d'Alfons Carles i donya Blanca, representants de Carles VII a Catalunya i el general Savalls; el particularisme radical del general empordanès i la seva sistemàtica desobediència expliquen que els carlins ja no tinguessin un nord clar. Savalls havia estat tinent del Comte d'Espanya i comandant del general Cabrera i fruit de la seva gosadia i audàcia eren l'acció d'Alpens a on morí l'infatigable general liberal Cabrinetty, la presa d'Olot i la derrota del general Nouvilas i l'acció de Castelló d'Empúries a on derrotà de manera completa el brigadier Anton Moya desmentint el tòpic de l'època que els carlistes no podien baixar al pla, i produí així una sensacional impressió. Marià Vayreda, que formà part del seu Estat Major, el descriu àmpliament a «Records de la darrera carlinada».

El fenomen del carlisme, que es desenvolupà principalment a Catalunya, Navarra i el País Basc, i una mica a Aragó i València ha arribat fins als nostres dies, així a Navarra de la guerra del 36 en deien «la quarta guerra carlina». A Europa pràcticament no van tenir tanta importància, però sí van motivar quelcom que recorda la guerra del 36, la intervenció estrangera legitimista o liberal a favor d'uns i altres; d'altra banda i com hem vist, els cronistes estrangers expliquen fets que potser nosaltres no veiem tan clar. Concretament la Quàdruple Aliança a favor dels Isabelins, Anglaterra, Portugal, Espanya i França -Rússia, Prússia i Alemanya donaven suport als carlins- espantada per la crueltat de la guerra civil, va arribar, impulsada per Palmerston, a realitzar conferències internacionals contra el caràcter sanguinari dels enfrontaments, caràcter sanguinari que palesem en fets com l'afusellament de la mare del general Cabrera a Tortosa davant del qual aquest reaccionà amb la represàlia d'executar la muller del coronel Manuel Fontivero i tres o quatre dones més que tenia en captivitat. Destaquem també la matança de Collformic de

110 liberals en mans del tinent coronel Ramon Vila i Colomer el 10 de gener de 1874 dels 160 que aproximadament van escapar de Vic de l'ocupació de Tristany —veieu *Monografies del Montseny*/3, juliol 1988—, i la matança de 74 liberals de la tropa de Ripoll, a Llaés, després de fer-los confessar de tres en tres. Un mausoleu recorda el fet, que tingué lloc el mateix any 1874 i que es féu per ordre de Savalls, sota l'església de Sant Bartomeu de Llaés.

Antoni Pladevall remarcà com de fet la gent de muntanya hi veia en aquests fets molt més que una simple qüestió dinàstica i representava de fet la reivindicació de la identitat tradicional d'un lloc, sota la conceptualització de «Rei, Pàtria i Furs» enfront el centralisme dels Borbons i la uniformització d'Espanya. La guerra era quelcom de molt visceral per a la gent de les comarques, era el retorn als Furs, a les llibertats i al principis religiosos tradicionals. Molts capellans havien pres part pel carlisme, sobretot quan el govern liberal havia permès la matança de frares i la desamortització de béns eclesiàstics a partir de l'any 1835. Josep Pla explica a «Un Senyor de Barcelona» com mossèn Galceran, rector de Vinyoles d'Orés, va passar a la lluita armada, a una acció «llarga, violenta i tenaç» després d'abandonar la parròquia al seu vicari, en aquell moment mossèn Jacint Verdager, quan el seu germà el brigadier Galceran és mort d'un tret al cap. En una acció a Caldes de Montbui mossèn Galceran fou ferit i se salvà fingint-se mort no donant senyals de vida davant d'un soldat que el punxava, les cicatrius del qual presentà tota la vida. Tenint tota la tropa formada a Manlleu els feia resar el rosari assenyalant amb un tret a l'aire el canvi de misteri. Davant dels antagonismes religió-areligió, catalanisme-uniformitat el principi jurídic dinàstic és una causa superficial de relativa poca importància; pensem que Juan Carlos Borbón és més legitimista i propi dels carlins que l'actual pretendent carlí. En les transaccions i enteses carlines, com l'abraçada de Vergara entre Espartero i Maroto l'any 1839, es defensaven incondicionalment els furs, la legislació localista sobre qualsevol altre dimensió tradicionalista. Així el carlisme s'inserta en el moderantisme liberal basat en l'ideal del «justo medio». Això explica les dissensions entre la política oficial de pretendents com Carles VI i els seus generals i sectors intransigents. Posant l'accent en la concepció teocràtica social apareixeran els integristes posteriors com el de Nocedal o Vázquez de Mella.

Molts sectors provinents del carlisme es van anar sumant a la seva manera al moviment catalanistes, en un procés integrador i coherent: veient que la guerra civil desgastava materialment i espiritualment Catalunya, van passar a la defensa del país per una via pacífica, una via política. Hi ha una dita, que avui ja no la fem servir, que demostra com les partides carlines eren formades únicament i exclusivament per catalans, mentre que les tropes liberals, mal-

*Francesc Savalls i el seu Estat Major.
Sant Hilari Sacalm, 1872.*

grat tenir també simpaties i adictes a Catalunya, es formaven per milícies de la resta d'Espanya; així quan se sentia que algú parlava castellà es deia: ¿Què ha arribat tropa? La Solidaritat Catalana de l'any 1906 la van realitzar un representant dels carlins: Junyent, avi de Miquel Roca i Junyent, un republicà i un catalanista. L'«Esquella de la Torratxa» deia: «Només fa falta veure una boina vermella, un gorro frigi i una barretina per saber que és el mateix». Un cop perdudes les guerres, els carlins van veure reconeguts els seus drets com opció pública i política i apareixeren llurs publicacions i cercles socials. No era així un enfrontament d'extermini a alts nivells, com sí ho va ser a nivells immediats. L'any 1930 el Partit Carlí elaborà un dels projectes d'Estatut d'Autonomia per a Catalunya més ben fets.

Tàcticament cal tenir present que es tractava d'unes guerres sense línies definides protagonitzada per columnes i guerrilles que entraven de vegades en autèntiques batalles, hi havia zones carlines i zones liberals, així com grans baluards carlins de muntanya com Vidrà. Seva va ser sempre carlina, així com Viladrau, el joc de represàlies era molt dramàtic a tots nivells. El gran intent dels carlins va ser sempre, però, d'aconseguir places fortes per a partir d'aquestes, i segons el dret internacional, tenir un rudiment d'Estat reconegut per les potències estrangeres. Durant la 1a. guerra va ser Berga, que establí contactes amb Rússia, Cerdanya, etc., i en la 3a., S. Joan de les Abadesses, a on funcionà per primera vegada la Diputació General de Catalunya, i Olot a on des de la casa dels Sola-Morales Savalls va llegir el retorn dels furs per Carles VII, en una clara jugada pro-Catalunya.

Antoni Pladevall va parlar d'un llibre força interessant pel tema. «El Cavaller de Vidrà, de l'ordre i desordre conservadors a la muntanya catalana», Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1987, d'Ignasi Terradas i Saborit, on a partir d'aquest empori del carlisme descobrim com la conservació de l'ordre públic esdevé un dels *leit-motivs* del moderantisme de l'època. Alguns soldats carlins procedien de les capes socials més baixes i la confusió del carlisme amb el bandolerisme serà quelcom palès a partir de la segona carlinada. En acabar la segona guerra carlina, Savalls es quedà sense feina i entrà a formar part de la partida de trabucaires de Ramon Vicens, més conegut per Felip, a les Guillerries i la Garrotxa. Pensant que el procés que l'acusava de bandoler es trobava a Puigcerdà realitzà més tard, per fer-se amb ell, les accions de més audàcia de la seva vida militar. El procés ara de fet al jutjat de Santa Coloma de Farners (a Monografies del Montseny/3, juliol 1988, ens parla de la «Balma dels trabucaires» a on moriren el 1845 dos Mossos d'Esquadra empaitant al terme municipal de Seva un grup de trabucaires antics combatents carlins inadaptats al temps de pau). A la llarga, les guerres civils carlines a Vidrà

prenen un caire delinqüent que posava al poble en una clara posició governamentalista per tal d'assegurar un ordre social sòlid i constant. El nou conservadurisme ja no s'enfronta llavors contra els ideals i actituds de la burgesia liberal sinó que cada cop més hi coincideix. Una de les conseqüències que la guerra va provocar en la societat catalana de llavors era un sensible procés d'abandonament del camp i les masies, per la inseguretat que la muntanya presenta després d'una guerra. Políticament, però, tant el model carlí com el liberal —imperfet i elitista— eren dos models fracassats.

Les guerres de fet no s'acabaren amb victòries totals dels liberals, sinó amb unes enteses o pactes, així a Vergara els carlins veieren reconeguts els furs i els graus de l'exèrcit, en la segona guerra s'aconseguí una modificació de la Constitució, i en la reunió de l'Hostal de la Corda, en acabar la tercera guerra carlina, el general Martínez Campos d'Alfons XII va pactar la marxa del general Savalls i Castells a Niza a on tingueren una benestant estança; molts altres en acabar la guerra se'n feren la hisenda. El general Miret, l'oficial carlista de graduació més elevada, més obedient a la cort de Carles VII va ser un dels pocs que s'acollí a l'acord que rematà la guerra i entrà a l'exèrcit de l'Estat amb el reconeixement del grau de coronel. Es diu que en acabar la reunió de l'Hostal de la Corda, sobre la que cap dels presents no deixà document escrit, Savalls digué: «La guerra està perduda, els capellans cobraran».

M. C. i S.

La tercera part o apartat començà amb l'exposició del Sr. Jesús Masferrer, que aportà dades molt precises d'accions de D. Josep Vila i Crivillers (anomenat Vila del Prat) durant la tercera guerra carlina. També ens donà informació dels capitosts carlins i liberals que passaren per Viladrau i Espinelves, així com diferents aspectes, tant socials com econòmics d'aquesta darrera guerra carlina. Aquesta exposició fou complementada amb la lectura de les memòries de Josep Molins i Prat, pagès de Viladrau, per part de Mn. Antoni Pladevall, que donen un testimoni molt valuós del pensament i sentiment de la gent de la comarca davant el fenomen carlí.

Josep Molins i Prat, fou un carlí convençut que, per tant, escriví les seves memòries des d'un punt de vista partidista. Ara bé, considerant que la gent de Viladrau i Espinelves eren majoritàriament de tendència carlina, ens dóna una idea bastant aproximada del sentir general de la gent d'aquest país. Cal ressaltar en primer lloc què era un liberal des del seu punt de vista:

«Antes però, de narrar lo resultat d'aquesta guerra fraticida, dec

advertir que es declaraven partidaris d'Isabel los francmasons, los in-pios i mals catòlics i tots aquells que en odi a la nostra sacrosanta religió volien un triomf dels principis lliberals, augmentant lo número d'a-quests alguns tontos que creien de bona fe que les teories dels lliberals sentaven com a principis de govern i que no passarien mes enllà de lo que ells en bona fe i tonteria imaginaven, i dic tonteria, pues be mereix ser qüalificada de tal després que havien vist lo resustat que tenien semblants teories a França l'any 1790...»¹

Després Josep Molins ens parla de les característiques i comportament tant de carlins com de liberals:

«Lo comportament que observaven els camps en cada una de les banderes que militaven eren corresponents a la causa que cada un d'ells creien que representava, de manera que la valentia, l'abnegació i l'honradesa eren patrimoni dels carlistes, mentres que el distintiu dels lliberals era la blasfemia i el pillatge...»²

I afegeix:

«La casa de Molins (a Viladrau) havia estat en moltes ocasions ocupada per multituds de carlistes... i mai faltà un mitjó, un mocador, ni siquiera una espadenya... mentres que no passava ja mai una columna lliberal que no robés alguna prenda, i si no faltaren major número era per lo cuidado que teniem en destorbar l'ocasió per poder-se apoderar d'elles, ocultant-les lo millor possible...»³

El punt de vista carlí es evident i xoca del tot amb la lletra que anys després es posava a la música de la contradansa de Viladrau, i que al començament deia:

«Mare, mare
venen carlins
tites, tites
totes a dins»

1. Memòries Josep Molins i Prat, guardades ara al mas Prat de Seva.
2. Memòries Josep Molins i Prat, guardades ara al mas Prat de Seva.
3. Memòries Josep Molins i Prat, guardades ara al mas Prat de Seva.

Les guerres carlines i el fenomen carlí, doncs, foren una cosa molt profunda en el seu origen, però que viscudes per la gent de la comarca foren molt viscerals, en alguns casos quasi fanàtiques, que portaren al radicalisme i al despreci absolut de la part contrària. No es d'estranyar, doncs, que aquest clima d'enfrontament acabés en una de les guerres més cruels i que més repercutí en la vida d'aquests pobles al segle XIX.

De les tres guerres carlines la que més afectà la nostra comarca, fou la tercera (1872-1875), ja que en la primera (1833-1840) els fets més importants i els llocs de combat eren lluny de casa nostra, i a la guerra dels matiners (1846-1849) la nostra comarca actuava com a lloc pas de tropes. Un dels efectes d'aquestes dues primeres guerres fou l'aparició de grups de trabucaires que s'assentaren a la comarca. Els trabucaires eren excombatents, que havent-ho perdut tot a la guerra, eren incapaços de renunciar a la violència i d'integrar-se de nou a la societat. Per sobreviure es dedicaven al robatori i al segrest, això sí, justificant les seves accions en nom de Carles V. Encara avui trobem records d'aquests personatges, com poden ser el nom de «balma dels trabucaires» que se li dóna a una balma, pròxima a la casa de Tarrés, on s'hi refugiava un grup de trabucaires, o el monument aixecat el 1920 als Mossos d'Esquadra, que moriren l'any 1845 a mans dels trabucaires a la desapareguda casa de Can Pera Sala, dins el terme municipal de Seva.⁴

Els fets de la tercera guerra, començaren, a Viladrau, a la primeria d'octubre de 1872 a la pairalia de la Vila. Allí es reuniren Francesc Savalls i els seus col·laboradors i protagonitzaren un acte triomfalista propi de la moral alta d'un començament de guerra i del caràcter indisciplinat, tants cops confirmat, de Francesc Savalls. Actuà d'anfitrió Ramon Vila i Colomer, anomenat «Vila de Viladrau» i amo de la pairalia. Els fets començaren quan Huguet (cap del 2n. batalló de Girona) escortà un militar molt preeminent procedent de Barcelona, des de Sant Celoni fins a la Vila. Aquella mateixa tarda van coincidir-hi, amb ell, Savalls i el coronel Cortazar (cunyat de Savalls). Aquest militar de Barcelona i Savalls, no s'havien vist des de l'aixecament de l'any 1840 i durant la reunió van tenir una conversa molt evocadora, Savalls fou obsequiat amb un faixí de general, regal d'una família distingida i savallista (el «savallisme» era molt arrelat a les terres de Girona i portava la gent a admirar Savalls i a obeir-lo fins i tot per sobre del mateix infant general en cap D. Alfons de Borbó). Per celebrar-ho, l'oficialitat allí reunida fou obsequiada amb dolços,

4. «Les malifetes dels trabucaires. Seva al segle XIX». Antoni Pladevall i Font. Revista «*Taradell*», 1974.

vi dolç i licors. La taula la pararia el mateix Vila. L'endemà del convit hom va retre culte als morts amb un ofici de difunts, en la cerimònia religiosa, Savalls lluïa el faixí de general. Des d'ara a l'estat major d'en Savalls hi trobem Felip de Sabater (Secretari) el coronel Cortazar, el comte Bonald, Joaquim de Bolós i l'ajudant Joan Savalls (Joanito), fill del capítost.⁵

A la guerra hi participaren molts fills d'aquests pobles. Entre ells però, cal destacar qui seria al final brigadier, Josep Vila i Crivillers, anomenat Vila del Prat (per distingir-lo del Vila de Viladrau). Vila del Prat, fill de S. Sadurní d'Osormort, fou un carlí convençut, tant d'idees, com de fets i això el va portar a participar activament a totes tres guerres i diferents pronunciaments i aixecaments que no tingueren conseqüències importants. Patí 8 anys d'exili, 7 després de la primera guerra i 1 després de la segona.

A en Vila del Prat el trobem ja en acció en els preliminars de la tercera guerra. A partir del 1868 apareixen alçaments carlins esporàdics, però que no compten amb armes ni diners i que mancats de solidesa material, es converteixen en simples altercats controlats per la força pública. Només Vila del Prat (1869) aconsegueix reunir una partida armada de 800 homes a la ciutat de Vic, però en fallar els pronunciaments a altres localitats, l'intent fracassà i Vila del Prat es veié perseguit durant 6 setmanes, fins que donà les ordres de dispersió als seus homes.

Entre els mesos de març i abril de 1872 hi ha molts intents de revolta arreu de Catalunya (Vilafranca, Vilanova, Igualada, Berga, Granollers, Prats de Lluçanès, etc.) i tornem a trobar Vila del Prat a la ciutat de Vic. Aquets aixecaments, per error o per entusiasme, foren prematurs, i molts ja no pogueren tornar enrera.

Això va portar a una situació de confusió, que solventà D. Alfons des de Perpinyà, el 20 de maig de 1872, amb una ordre que transformava i reorganitzava els escamots en batallons. Vila del Prat i els seus homes, llavors, es posaren sota les ordres de Joan Castells de la comandància de Barcelona.

El 26 de juliol de 1872, i ja en plena guerra, trobem Vila del Prat lluitant al costat de Savalls a Vidrà, prop d'Olot. El fet els reportà una victòria que va tenir un ressò popular extraordinari (feriren greument el general governamental Reina) i que donà ales a Savalls que a partir de llavors ja no admetria ordres ni del rei, ni de militars de més alta graduació, i que a la llarga seria un dels motius que féu perdre la guerra als carlins de Catalunya.

5. «Carlins i liberals». Ramón Grabolosa, 1972.

La primera quinzena d'abril de 1873 Vila del Prat participà a l'intent, fracassat, de conquerir Puigcerdà. Vila del Prat era a Ribes de Fresser per impedir el pas de qualsevol columna governamental que acudís en auxili de la ciutat de Puigcerdà, assetjada per les tropes carlines. El fet és que els 500 homes de Cabrinetty no van poder ésser deturats pels 350 de Vila del Prat, malgrat que aquests tenien situació d'avantatge per ocupar posicions inexpugnables. El resultat fou la retirada dels carlins del setge de Puigcerdà. Als pocs dies seria condemnat per omissió i substituït en el comandament per mossèn Galceràn.

A finals d'aquest mes d'abril (27 d'abril de 1873) Vila del Prat tornà a l'acció, en el combat que tingué lloc a l'oratori de Sant Miquel, a prop de Sant Segimon del Montseny, i que li reportà la concessió de la creu de S. Fernando en 1a. classe.⁵ La creu se li donaria per ordre de l'Infant general en cap D. Alfons de Borbon i Àustria el 18 de setembre de 1873. La notícia quedà reflectida en el «Diari de Barcelona» del 30 d'abril de 1873.

«Al mediodia ha llegado el general Cabrinetty, al que se le ha hecho un gran recibimiento. Se ha informado que la columna de Cabrinetty sostuvo ayer un fuego que duró 6 horas en las montañas del Montseny, en el lugar llamado oratorio de San Miguel, con las facciones de Huguet i Vila, donde Vila resultó herido y galardonado con la cruz de San Fernando. Las fuerzas eran equilibradas y unos 800 hombres salieron de Vic para ayudar en caso necesario a Cabrinetty y fuerzas del ejercito...».⁶

6. Extracte del «Diari de Barcelona» al periòdic Ausona.
«*Diario de Barcelona*» 30 Abril 1873. Pág. 4.440

«Con referencia a las personas llegadas ayer de Vich, se ha sabido que el Coronel Cabrinetty persiguió a los carlistas desde las 5 de la mañana a las 5 de la tarde; que se vieron estos obligados a guarecerse en unas casas en las que tuvieron grandes pérdidas por el nutrido y acertado tiroteo de cañón que en ellas hubieron de sufrir; que ya de huida la facción, llegó otra columna, a la que Cabrinetty encomendó la custodia de los prisioneros que había hecho. que los muertos no bajaron de 22 a 24 y que resultaron también muchos heridos, entre ellos, y gravemente, el cabecilla *Vila del Prat*, que recibió un balazo en una pierna, y que desangrándose y en muy mal estado se lo llevaron en hombros algunos trabucaires de su escolta.»

«*Diario de Barcelona*» 30 Abril 1873. Tarde. Pág. 4.472

«La noche anterior a la acción que ha tenido en Viladrau el coronel Cabrinetty con la facción Vila del Prat, y de que hemos dado noticia esta mañana, mandó el citado coronel, según dice la «Crónica», una comunicación al alcalde de aquel pueblo previ-

Vila del Prat també fou guardonat el 15 de maig de 1874 amb la creu roja de segona classe al mèrit militar per la seva actuació a la batalla d'Alpens del 10-11 de juliol de 1873.⁷ En aquesta batalla es trobaven un contingent molt important de carlins, entre ells Savalls amb el 1er. batalló de Girona, Huguet amb el 2n., Miret amb el 1er de Barcelona, Vila del Prat amb el 2n. i els 140 zuaus i guies d'escorta de D. Alfons. També els homes de Barrancot, Camps i Bosch. Els governamentals contaven amb 1.500 homes sota les ordres de Cabrinetty. La batalla fou molt dura i sagnant. Els carlins capturarien 900 homes, 2 canons, mules, cavalls i 1.200 «berdans» que suposaven, gairebé, la dotació de la columna liberal. El general Cabrinetty morí d'un tret disparat des del campanar. La duresa de l'odi dels carlins per en Cabrinetty arribà fins al punt de portar el cadàver a la presència de D. Alfons i dir-li:⁸

—Aquí el té, preparat per a escalivar-lo amb pebrot i tomàquet, ara ja no farà mal a ningú.

A les acaballes de la guerra, el 7 de març de 1875, Vila del Prat és ascendit de coronel a brigadier dels exèrcits reials per Rafael Tristany en compliment d'ordre directe del rei.

Carta a D. Rafael Tristany: «El rey se ha dignado a aprobar la propuesta que su excelencia dirigió con fecha 5 de diciembre, elevando a brigadieres a D. Jacinto Vives i a D. José Vila.»⁹

Després, en acabar la guerra, Vila del Prat no s'arribà a exiliar (potser degut a l'edat), sinó que restà una temporada amagat pels boscos d'Espinelves, aixoplugant-se a la cova de Sautó, situada sota Vernencs, a la riera d'Espinelves, dins ja, del terme municipal de S. Sadurní d'Osormort.

Destacaren com a militars d'aquest pobles també, Ramon Vila i Colomer i Antoni Bofill.

niéndole que para la una de la tarde le tuvieran preparados 400 raciones que tomaria a su paso por el pueblo en donde estaba el cabecilla Vila con su partida. Pero el coronel Cabrinetty adelantó 4 horas su marcha y así pudo alcanzar a los carlistas y sorprenderles cuando creían tener tiempo bastante para retirar. La acción duró seis horas. Además de las bajas que se causaron a la facción, pudieron rescatarse 14 de los prisioneros de Berga.»

7. Arxiu Masjoan.

8. «Mis memorias». María de las Nieves de Braganza y Borbón, 1934.

9. Arxiu Masjoan.

El general Francesc Savalls.

Ramon Vila i Colomer, anomenat Vila de Viladrau, actuà com a tinent coronel al cap de 300 homes del segon batalló de Girona. Fou el responsable directe de la matança de Collformic del 10-11 de gener de 1874, ja que ordenà la captura i mort dels governamentals que anaven de Vic a S. Celoni, fugint de les forces de D. Rafael Tristany que havien ocupat la ciutat el 10 de gener. El nombre de morts es calcula entre 105 i 111 i fou un dels episodis de més crueltat que tingueren lloc per aquestes muntanyes.¹⁰

Vila de Viladrau com tants d'altres compromesos amb la causa carlina, en acabar la guerra perdé la seva hisenda i quedà a la ruïna. Fou llavors quan la Vila del municipi de Viladrau passà a la família dels actuals propietaris.

L'altre militar de renom fou Antoni Bofill, germà de l'hereu del mas Noguer de Viladrau. Actuà com a comandant militar de Viladrau, i portà a terme tots els sistemes d'ordre militar, vigilància, espionatge i cobrament d'impostos per als carlins a Viladrau i Espinelves.

Tingué sempre la col·laboració de l'alcalde d'Espinelves, D. Joan Masferrer i Barnils. Aquest va haver d'obeir tant a carlins com a liberals, malgrat la seva profunda ideologia carlina. Així complí ordres dels dos bàndols amb la màxima diplomàcia possible vers els liberals, els quals, sabent que era carlí, el respectaven perquè era el principi d'ordre del poble. Així complí amb els liberals i ajudà al màxim els carlins. Destacar las vigilàncies que li manà Antoni Bofill, com la del 12 de maig de 1875.

«Antonio Bofill de la comandància de Viladrau a 12 de maig de 1875.

...ordena a l'alcalde d'Espinelves que envii un home a Vic, encarregant-li no es mogui d'allí hasta les 3 o les 4 de la tarda i que vigili bé el que passa de nou per allí, i majorment el moviment de les columnes i encara més si en surt alguna direcció Viladrau o voltants, i vingui immediatament a notificar-ho...»¹¹

o bé la col·laboració en les tasques de trasllat de ferits, sobretot cap a l'hospital militar del Soler, i en el proveïment d'aliments d'aquest hospital. El 12 de juliol de 1875 es comunica a l'alcalde d'Espinelves que prepari 4 bagatges per a portar quatre malalts carlins, i el dia 31 del mateix mes se li comunica que

10. «Collformich. Relació històrica dels successos ocorreguts des del dia 8 al 11 de gener de 1874, amb motiu de l'entrada dels carlins a Vic.» Mn. Josep Gudiol i Cunill. 1913.

11. Arxiu Masjoan.

en el terme de quatre dies porti ordi i blat-de-moro cap a l'hospital militar del Soler.¹²

Els serveis de vigilància dels enemics eren fonamentals en una guerra sense línies definides. Així, quan des d'un poble veien que les forces enemigues eren superiors, l'abandonaven sense ni plantar cara, i esperaven tranquil·lament que els soldats marxessin per tornar-hi a caure. No passava el mateix quan les tropes eren iguals en força o bé, essent inferiors, tenien l'oportunitat d'atrapar i causar baixes entre les files enemigues. En aquest aspecte els carlins eren els mestres i això els va envoltar d'una aurèola d'heroisme que els portà a ser temuts i admirats pels seus propis enemics. Un exemple el tenim a una crònica de 4 de maig del 1873. (En aquest cas són els liberals que sorprenen els carlins.)

«Espinelves: Hoy ha salido de Vic una columna venida ayer de Viladrau que trajo dos presos hechos a la partida de Vila del Prat, que fué sorprendida anteayer 2 de mayo en Espinelves, no se si por la misma columna o la del señor Campos... Se sabe que el día 2 de mayo se presentó en Vilatorta una partida de 50 hombres, capitaneados por un tal "Bozo", inmejorablemente equipada y quemaron los dos bandos del señor Velarde.»¹³

Un any després es produí una altra d'aquestes topades; aquest cop amb els «sipaios» procedents d'Arbúcies. (Sipai era el nom que es donava al voluntari liberal.)

«5 de mayo de 1874: Ha tenido lugar un reñido combate con las fuerzas de Savalls en Viladrau y los republicanos de Arbucias. Estos han sufrido mucho. Hay un número crecido de prisioneros.»¹⁴

Després d'aquesta topada es produïren molts registres a la zona. Un de curiós fou el que es realitzà a la masoveria «la Noguerola» de Viladrau. Allí, els carlins tenien armes amagades a les menjadores de les vaques. En veure arribar el registre desfermaren i deixaren lliures les vaques, que no eren precisament manses, per l'estable. El registre no s'atreví d'entrar a l'estable i així els carlins aconseguiren salvar les armes. Hi ha molts altres fets anecdòtics,

12. Arxiu Masjoan.

13. Arxiu Masjoan.

14. Arxiu Masjoan.

com el del pas d'un missatger carlí per un control governamental amb l'excusa d'anar a fer una lavativa a una vaca malalta, i així aconseguir avisar els carlins de la proximitat d'una columna liberal, que resalten el grau d'imaginació i el dramatisme d'una guerra en la qual no hi havia front de combat i uns i altres vivien i dominaven terrenys poc clars. Aquesta manca d'estabilitat, que un dia portava a estar sota terreny governamental i l'altre sota terreny carlí, portà fins i tot, a tapiar les portes i finestres del mas Noguer de Viladrau, tips de les contínues ocupacions. La família Bofill es traslladà a Ca l'Herbolari de Viladrau i si necessitaven algun objecte del Noguer feien passar un nen per un forat, per tal de que els l'agafés.

En acabar la guerra molta gent compromesa amb la causa carlina tingué d'exiliar-se o bé d'amagar-se pels boscos fins poder acollir-se a algun indult. Econòmicament la guerra fou un desastre, tant per a particulars (molts d'ells pagaren despeses militars de la seva butxaca) com pels municipis, que continuament havien de pagar impostos a tots dos bàndols, tant en espècies com en diners. Segons els comptes de D. Joan Masferrer i Barnils, Espinelves pagà, només en diners, uns 18.000 rals, és a dir 4.500 ptes.; una vertadera fortuna de l'època. El fet més negatiu de la guerra, però, foren les persones que hi perderen la vida en mans dels seus propis conciutadants, i que en cap cas no poden justificar els motius que la desencadenaren.

C. M. i V.